

20-26 sentyabr 2018-ci il

20 sentyabr - Neftçilər günü

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”NİN İQTİSADİ DİVİDENDLƏRİ

Gənc, müstəqil Azərbaycanın müasir, güclü, dayanıqlı iqtisadi inkişafa malik dövlətə çevrilməsi üçün ümummilli lider Heydər Əliyev neft strategiyasını müəyyən etdi ki, bu da gələcək iqtisadi-siyasi islahatların köklü transformasiyasının əsası olmalı idi. Yeni neft strategiyası Azərbaycanın neft yataqlarının işlənilib hazırlanmasına xarici investorların cəlb edilməsini, xam neftin nəql edilməsi marşrutlarının şaxələndirilməsini, neft gəlirlərinin səmərəli idarə edilməsini və Azərbaycanın yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymasını təmin etdi. 1994-cü il sentyabrın 20-də ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında XX əsrdə Azərbaycanın tarixində öz siyasi, iqtisadi, strateji əhəmiyyətinə görə ən vacib kontraktlardan biri – Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən “Azəri”, “Çıraq” yataqlarının və “Günəşli” yatağının dərin suları hissəsinin birgə işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqına 30 illik müddətinə müqavilə imzalandı. Bu, neft strategiyasının əsası olan, ölkənin gələcəyi üçün yeni perspektivlər açan və sonrakı illərin praktikasında layiqli tarixi qiymətini əldə edən “Əsrin müqaviləsi”dir. 7,4 milyard dollar məbləğində qiymətləndirilən “Əsrin müqaviləsi”ndə dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Səudiyyə Ərəbistanı və Yaponiya) təmsil edən 13 beynəlxalq şirkət (Amoco, BP, McDermott, UNOCAL, ARDNŞ, yəni SOKAR, Lukoil, Statoil, Türkiyə Petrolları, Pennzoil, Ramco, İtochu, Exxon, Delta-Nimir) iştirak edirdi. Sonradan onlar işçi strukturlarını yaratdılar – Rəhbər Komitəsi, Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) və Məsləhət Şurası. Bu strukturlar Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2 dekabr 1994-cü il tarixli Fərmanı imzalandıqdan sonra öz hüquqi səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsinə başladılar. 12 dekabr 1994-cü il tarixdə Milli Məclis “Əsrin müqaviləsi”ni ratifikasiya etdi.

İlkin hesablamalara görə, “Azəri”, “Çıraq” yataqlarında və “Günəşli” yatağının dərin his-

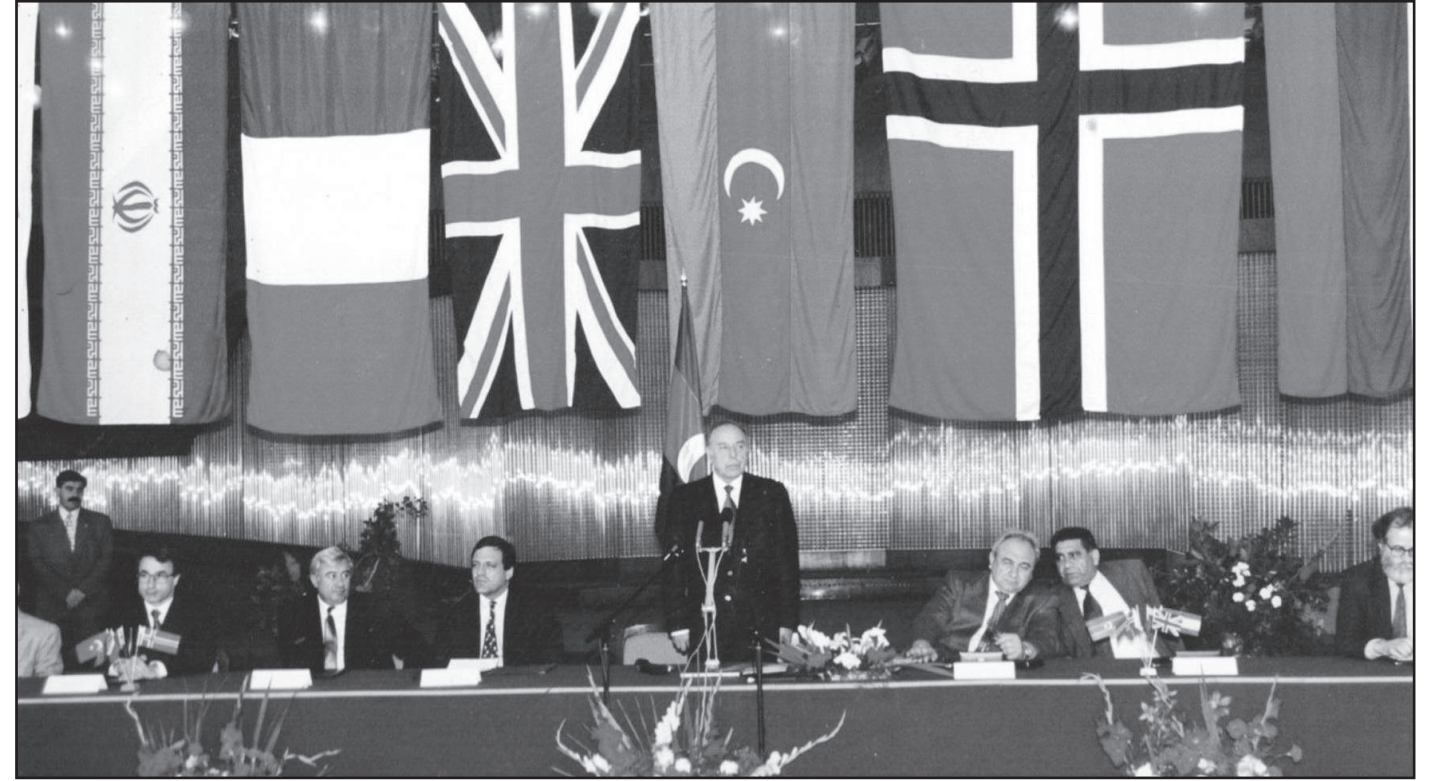
səsində çıxarılaçaq neft ehtiyatları 511 milyon ton təşkil edirdi, sonradan yeni qiymətləndirilmə əsasında neft ehtiyatlarının həcmi 1,072 milyard ton müəyyən edildi. “Əsrin müqaviləsi”ndən sonra 19 ölkəni və 41 neft şirkətini təmsil edən 26 müqavilə imzalandı. Bu nəhəng yataqlar blokunun istismarı üç mərhələdə həyata keçirilməli idi. 1997-ci ilin 7 noyabr tarixində “Çıraq” platformasında ilk neft hasil olundu. Sonrakı mərhələlər uğurla həyata keçirildi. Nəzərdə tutulmuş müddətdə müqavilənin müddəalarının yerinə yetirilməsi və hasil olan neftin artan həcmindən beynəlxalq bazarlara daşınması üçün yeni neft kəmərləri tikildi və istismara verildi:

- 1997-ci ilin sonunda neft Bakı-Novorossiyski boru kəməri vasitəsi ilə Qara dənizə ixrac olunmağa başladı;
- 1999-cu ildə Bakıdan Qara dənizin Supsa limanına neft kəməri tikildi və istismara verildi;
- 2002-ci ildə ümummilli lider Heydər Əliyevin qətiyyətli söyləri nəticəsində “Əsrin müqaviləsi”ndə nəzərdə tutulan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) kəmərinin özülü qoyuldu. Çoxları bunu əfsanə və ya kağız üzərində boru kəməri hesab edirdi. Mühüm əhəmiyyət kəsb edən boru kəmərinin tikintisi Azərbaycanın enerji dəhlizinə çevrilməsinə yönəldilən mühüm addım oldu. 2005-ci il mayın 25-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin açılış mərasimi keçirildi, 2006-cı ildə isə Azərbaycan neftinin Türkiyənin Ceyhan Linamına nəql edilməsinə başlandı. Bütövlükdə, Azərbaycan neftinin Xəzər dənizindən dünya bazarlarına daşınması üçün Yer in ekvatorunun 10/1 hissəsinə qədər uzunluqda neft kəməri tikildi: Bakı-Novorossiysk (1330 kilometr), Bakı-Supsa (833 kilometr) və əsas ixrac neft kəməri olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan (1768 kilometr). 2017-ci ilə qədər Azərbaycanın dəniz neft resurslarının işlənməsinə 33 milyard dollar həcmində investisiya qoyulmuş, “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarından 3,2

milyard barrel neft hasil olunmuşdur. Bundan əlavə, “Azəri-Çıraq-Günəşli” blokunda 30 milyard kubmetr səmt qazı hasil edilmiş və Azərbaycan hökumətinə təhvil verilmişdir. 2017-ci il sentyabrın 15-dək Azərbaycan 125 milyard dollar mənfəət əldə etmişdir.

Karbohidrogenlərdən gələn gəlirlərə səmərəli rəhbərlik edilməsi, onların nəsillər arasında ədalətli bölgüsünün təmin olunması və bu vasitələrin prioritet sahələrin inkişafına yönəldilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası prezidentinin 29 dekabr 1999-cu il tarixli 204 nömrəli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu yaradıldı. Qısa müddət ərzində dünyanın ən şəffaf fondlarından birinə çevrilən Dövlət Neft Fondu vəsaitlərin səmərəli və şəffaf idarə edilməsi sayəsində hazırkı və gələcək nəsillər üçün uzunmüddətli maliyyə gəlirliliyini təmin etdi.

“Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının iştirakçısı olan xarici şirkətlər Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fonduna 3,6 milyard dollar məbləğində bonus keçirmişlər. 2017-ci ilin 14 sentyabr tarixində Bakıda “Azəri-Çıraq” yataqlarının və Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda “Günəşli” yatağının dərin suları hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsünün birgə işlənməsi haqqında yeni saziş imzalandı. Bununla da “Azəri-Çıraq-Günəşli” nəhəng neft yataqları blokunun işlənməsində yeni dövr başlandı. Müqaviləni Azərbaycan hökumətinin SOCAR (pay 25%), BP (30,7%), Chevron (9,57%), IMPEX (9,32%), Statoil (7,27%), ExxonMobil (6,79%), TP (5,73%), ITOCHU (3,63) və ONGC Videsh Limited (2,31%) şirkətlərinin rəsmi nümayəndələri imzaladılar. 2050-ci ilə qədər uzadılan hasilatın pay bölgüsü haqqında tamamlanmış müqaviləyə uyğun olaraq, BP layihənin operatoru qismində fəaliyyətini davam etdirir. SOCAR-ın payı 11,6%-dən 25%-ə qədər artır, 75% mənfəət Azərbaycana qalır. Bu müqavilənin və tərəfdaşlar arasında “Azəri-Çıraq-Günəşli” müqavilə meydanı üçün əlavə hasilat plat-

formasının qiymətləndirilməsi məqsədilə mühəndis-layihə işlərinin aparılması haqqında razılıq əldə olundu.

Həmçinin, yataqların işlənməsinə 40 milyard dollar vəsaitin qoyulması və 500 milyon ton neftin hasil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Ümumiyyətlə, “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarında artıq hasil edilən və nəzərdə tutulan karbohidrogen ehtiyatları minimum 940 milyon ton təşkil edir. “Əsrin yeni müqaviləsi”nin imzalanması Azərbaycanın neft strategiyasının yeni mərhələsinin əsasını qoydu. Bu, Azərbaycanın tarixində yeni eranın başlanması, ölkənin siyasi və iqtisadi təhlükəsizliyinin əlavə zəmanəti, yeni investisiyaların qoyuluşu, ÜDM-in artımı, yeni iş yerlərinin yaradılması və əhalinin sosial rifahının yaxşılaşması deməkdir.

GLOBAL NEFT-QAZ LAYİHƏLƏRİ “ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”NİN REALLAŞMASI KİMİ

Dünyanın ən zəngin qaz yataqlarından biri olan “Şahdəniz” keçən əsrin ortalarında Azərbaycan geoloqları tərəfindən kəşf edilmiş, lakin müvafiq texnologiyaların olmaması üzündən onun istismarı dayandırılmış, yatağın potensial imkanları müəyyən edilməmişdir. 1996-cı ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin beynəlxalq neft şirkətləri ilə birgə yaratdığı konsorsium yataqda zəngin qaz yataqlarını aşkar etdi, nəticələr bütün gözləmələri ötdü. Qiymətləndirməyə görə, yataqdakı qaz ehtiyatlarının həcmi 1,2 trilyon kubmetr təşkil edir. O, dünyada az sayda nəhəng yataqlardan biri sayılır.

Sonrakı illərdə “Ümid” və “Abşeron” yataqlarının kəşfi təsdiq etdi

ki, Azərbaycan böyük miqdarda qaz ehtiyatlarına malikdir. Bununla da Azərbaycanın təbii resurslar tarixində yeni səhifə açıldı. 2013-cü ilin 13 dekabr tarixində Bakıda konsorsium üzvləri “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin ikinci mərhələsi haqqında növbəti tarixi qərar qəbul etdilər. İmzalanma mərasimi müxtəlif ölkələrin rəsmi nümayəndələrinin iştirakı ilə Heydər Əliyev mərkəzində keçirildi. Müqavilə əsasında layihəyə 28 milyard dollar həcmində investisiyanın cəlb edilməsi planlaşdırılır. Azərbaycanın iradəsi və liderliyi sayəsində Cənub qaz dəhlizi ideyası həyata keçməyə başladı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 29 dekabr 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə “Cənub qaz dəhlizi” layihəsi çərçivəsində Azərbaycanın maraqlarının qorunması və layihə iştirakçılarının dövlət dəstəyinin təmin edilməsi məqsədilə Dövlət Komissiyası yaradıldı.

2014-cü ilin sentyabr ayının 24-də “Əsrin müqaviləsi”nin iyirminci ildönümündə Sanqalçalda dövlət və hökumət başçılarınun Cənub-Şərqi Avropa ölkələrinin nazirlərinin və beynəlxalq şirkətlərin rəhbərlərinin iştirakı ilə “Cənub qaz dəhlizi” layihəsinin özülünün qoyulması mərasiminin açılışı oldu.

Azərbaycan artıq qonşu ölkələrə hasil edilən qazı ixrac edir, Avropa bazarına qaz ixracının başlanması üçün yeni boru kəmərləri tikir:

- 2007-ci ildə Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri (Cənubi Qafqaz qaz kəməri) istismara verildi, “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin birinci mərhələsi çərçivəsində hasil edilən qaz Gürcüstana, Türkiyəyə və Yunanıstana ixrac

edilməyə başlandı;

- 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Türkiyə Respublikasının baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğanın təşəbbüsü ilə İstanbulda Azərbaycanla Türkiyə arasında TANAP (Trans-Anadolu qaz kəməri) layihəsi imzalandı;

- 2013-cü ildə “Şahdəniz” konsorsiumu TANAP qaz kəməri ilə nəql olunacaq Azərbaycan qazının Avropaya daşınması üçün İtaliyanın cənubu ilə Türkiyə sərhədini birləşdirən TAP (Trans-Adriatic-Pipeline) layihəsinə seçdi, hazırda boru kəmərinin çəkilişi üzrə işlər davam edir. Bu layihələr “Şahdəniz” yatağını İtaliyanın cənubu ilə birləşdirərək, “Cənub qaz layihəsi”ni reallaşdırmağa imkan verir. 2015-ci ildən başlayaraq hər il Bakıda keçirilən Cənub qaz dəhlizi məsləhət şurası çərçivəsində nazirlərin görüşləri təşkil olunur. Cənub qaz dəhlizinin vacib tərkib hissəsi olan TANAP-ın rəsmi açılış mərasimi 2018-ci ilin mayın 29-da oldu və bu meqa layihə enerji təhlükəsizliyi məsələlərinin həlli üçün əvəzədməz infrastruktur layihəsidir.

2018-ci il 12 iyun tarixində Türkiyənin Əskişəhərində TANAP-ın istismara verilməsi ilə əlaqədar təntənəli mərasim oldu. 2020-ci ilə qədər TAP layihəsinin başa çatdırılması planlaşdırılır. Beləliklə, Azərbaycanın zəngin qaz resursları qısa və təhlükəsiz yolla Türkiyə və Avropa bazarlarına şaxələndirilmiş şəkildə daşınacaqdır.

Enerji sektorunda Azərbaycanın məqsədyönlü fəaliyyəti onu regionun enerji mərkəzinə çevirir.